

**Zanet, Todur (2010) *Gagauzluk: Kultura, Ruh, Âdetlär, Gagauz Folkloru*,
Kişinev, 560 s., Moldova Bilimler Akademisi Filoloji Enstitüsü-
Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü Yayını.**

Nail TAN

Gagavuz Türklerinin, dil, tarih, kültür ve halk bilimi alanında 1990 yılından bu yana Türkiye ve Moldova’da önemli yayınlar yapılmaktadır.¹Türkiye’de Gagavuz halk kültürü hakkında en geniş malzemenin yayım sırasına göre şu kitaplarda bulunduğunu söyleyebiliriz:

Manof/Manov Atanas, *Gagauzlar* (Hristiyan Türkler), Çev. M. Türker Acaroğlu, Ankara 1939, 123 s., 2. bsl., Ankara 2001, Türk Tarih Kurumu Yayınları: X/20.

Güngör, Harun-Argunşah, Mustafa, *Gagauz Türkleri: Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı*, Ankara 2002, 426 s., Kültür Bakanlığı Yayınları: 2934.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi/Romanya ve Gagavuz Türk Edebiyatı, hzl. Nevzat Özkan, Mariya Durbaylo Angelova, Ankara 1999, C. 12, s. 183-448, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2336.

Özkan, Nevzat, *Gagavuz Destanları*, Ankara 2007, 272 s., TDK Yayınları: 896.

¹ Türkiye’deki Gagavuzlar üzerindeki yayımlar için bk. Tan, Nail “Türkiye’de Gagavuz Halk Kültürü, Tarihi, Dili ve Edebiyatı Üzerine Yapılan Yayınlar Toplu Bir Bakış”, *Türk Kültürü*, S. 452, 12/2000, s. 761-768; *Erdem*, S. 39, 9/2001, s. 471-492.

Bu ara, yoğun malzeme kaynaklarının yanı sıra, Yaşar Nabi Nayır, Harun Güngör, Mustafa Argunşah, Hülya Argunşah, Nevzat Özkan ve Rabia Uçkun Kocaaslan'ın Gagavuz dil, edebiyat ve kültürüyle ilgili kitap ve makaleleri, KIBATEK ve Folklor Araştırmaları Kurumunun Gagavuz halk kültürüyle ilgili sempozyum kitapları araştırmacıların ilk başvuru eserleridir. TDK'nin 27-29 Aralık 2007 tarihleri arasında Ankara'da düzenlediği Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni bildirileri de baskı aşamasındadır.

Moldova'da ise Gagavuz dil, tarih, edebiyat ve kültürü konusunda en geniş malzemenin bulunduğu kitaplar arasında ilk akla gelenler şunlardır:

Babaoğlu, Nikolay İ., *Gagauz Folkloru*, Kişinev 1969.

Masallar, Kişinev 1991.

Çimpoş, Lübov S., *Destanny Epos Gagauzov*, Kişinev 1997.

2010 yılında, Moldova'da TİKA'nın maddi desteğiyle bugüne kadar yayımlanmış en kapsamlı halk kültürü kitabı basıldı. Kitabın yazarı Todur Zanet (d. 1958) şair, yazar, gazeteci, dramaturg ve halk bilimci olarak Türklük bilimi mensuplarının çok iyi tanıdıkları bir sanatçı ve uzman. *Ana Sözü* gazetesini (ilk Gagavuz gazetesi) 1988-1994 ve 1999'dan bugüne kadar yayımlamayı başardı. Gazete 1993 yılından beri Latin harfleriyle basılmakta. Ayrıca çocuklar için *Kırlangıç* adlı bir dergi çıkardı (1991-1993, 2001-2002). 22 Temmuz 1990 tarihinde Gagavuz Halk Kongresinin kabul ettiği *Gagavuz Millî Marşı*'nin da şairi.

Zanet'in kitabı, Moldova'da basılan Gagavuzluk biliminin en önemli kitabı özelliğinde. Bugüne kadar Gagavuz dünyasında (Moldova, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan) yayımlanmış Gagavuz halk kültürü ürünleriyle Zanet'in derlemelerini bir araya getirmiş. Kitaba bir sunuş yazan Gagavuzların ünlü bilgini A. Mihail Çimpoş, eseri bir "Gagavuz Ansiklopedisi" olarak değerlendirmiş (s. 5). Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Hüseyin İsmayılov, "Gagavuz Türklerinin Halk Yaratması" başlığı altında Gagavuz tarihi, dili, edebiyatı ve halk kültürüne ilişkin genel bir bilgi vermiş (s. 78).

Eser 51 bölümden oluşmakta. Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna Gagavuzlarını da kapsadığı için doğal olarak kitabın bölümleri artmış. İçinde en çok malzeme bulunan ve sayfa sayısı fazla bölümler (Gagavuz Türkçesiyle) şunlardır:

Masallar, Legendalar, Destannar/Destanlar (s. 15-153)

Cümbüşlär, Prozenär, Fıkralar (s. 154-214)

Balladalar (s. 215-251)

Türkülär/Türküler (s. 252-330)

- Maanilär/Mâniler (s. 331-343)
- Balboka Küüyün/Köyünün Folklorundan (s. 344-356)
- Dualar, Betvalar/Beddualar, Eminnär/Yeminler, Azarlamaklar hem (ve) Maanalar (s. 357-360)
- İnançlar hem Sıra Âdetleri (s. 361-381)
- Çiftçilik İçin Önemli Günnär/Günler (s. 382-383)
- Selamlaşmalar (s. 383-384)
16. Söleyişlär/Atasözleri hem Demeklär/Deyimler (s. 388-435)
17. Bilmecelär (s. 436-443)
18. Yanılmaçlar (s. 444-445)
19. Horu, Muzıka hem Halk Oyunları (s. 445-447)
20. Uşak/Çocuk Hem Gençlik Oyunnarı/Oyunları (s. 448-463)
21. Gagauz Küülerin/Köylerinin hem Kasabaların Gagauzca Adları (s. 464-465)
22. Mikrotoponimika (s. 466-467)
27. İmeklär/Yemekler hem İçkilär/İçecekler (s. 472-474)
28. Çiftçilik Mallarının Adları/Tarım Ürünlerinin Adları (s. 475-476)
29. Hayvancılık, Hayvannar hem Kuşlar (s. 477-481)
- 31-37. Balık, böcek, meyve, çiçek, ot, yenen yabancı bitki, boya, renk, ay ve gün adları
39. Gagauz Sayıları (s. 490-491)
40. İnsan Organlarının Adları (s. 491-492)
41. Hastalıklar hem Onnarın İlaçlaması (s. 492-496)
42. Uyku Açıklamaları/Rüya Tabirleri (s. 495-496)
43. Gagauz Yortuları (s. 496-516)
44. Bulgariya Gagauzların Folklorundan (Atanas Manov'un derlediklerinden) Kısa Fıkralar, Türkülär, Maanilär, Söleyişlär, Bilmecelär (s. 517-526)
- 45-51. bölümler; sözlük, söleennär/anlatanlar, toplayannar, kısaltmalar, literatüra hem başka kaynaklar, kullanılmış sözlük kıyatları/kitapları, incelenmiş kıyatlar (bibliyografya) başlıklarını taşıyor.

Eserde yer alan her sözün, her halk kültürü ürününün kaynağının gösterilmesi verilen bilgilere güven artırıcı bilimsel bir özelliktir.

Kitabı incelediğimizde, Gagavuz ve Türkiye Türklerinin halk kültürleri arasında atasözü, deyim, masal, destan, halk hikâyesi, türkü ve oyunlar, çocuk oyunları, gelenek görenek ve inançlar açısından büyük benzerlikler olduğunu görmekteyiz. Bu benzerliklerin önemli bir bölümü, her iki ülkedeki meslektaşlarımız tarafından önemli ölçüde incelenmiştir. Ancak, bu kitap Gagavuz halk kültürü malzemesini zenginleştirmesi; Romanya, Ukrayna ve Bulgaristan ürünlerini de kapsaması açısından yeni bir çerçeve çizmiş, daha önce yazılanlara ek yapma ihtiyacını doğurmuştur. Zanet'in kitabı, Türklük bilimi ve halk bilimi araştırmacılarına, bilim insanlarına yeni bir ufuk açmış, karşılaştırmalı halk bilimi araştırması yapanlara geniş imkânlar sunmuştur. Zanet, kitabın kapağına kendisinden masallar, ninniler, halk hikâyeleri dinlediği anesinin fotoğrafını koyarak vefa örneği de olmuştur.

Todur Zanet'in kitabını Türkiye'de yazmak ve yayımlamak kolaydır. Ancak, Moldova Bilimler Akademisinde Gagavuzoloji bölümünün kapandığı bu yıllarda, böyle bir eseri, TİKA'nın maddi desteğiyle yayımlamak büyük başarıdır.

Kitaptan, Türkiye Türklerinin halk kültüründe de yer alan ürünlere ilişkin bazı örnekler vererek yazımızı tamamlamak istiyoruz: Tepegöz masalı, destanı (s. 15-20), Köroğlu destanı (s. 87-88), Altın Yumurta Yumurtlayan Tavuk masalı (s. 115-117), Hoca Nastradin fıkraları (58 fıkra, s. 186-202), Verdini Babam Verdini türküsü (s. 255), Çekirge türküsü (s. 256), Hey Kızım Kızım türküsü (s. 260), Üşüdüm türküsü (s. 260), Kadınım türküsü (s. 261), Sendeki Kaşlar türküsü (s. 266), Yârim Var Dârim türküsü (s. 273), Osmanlı Zamanından Kalan Türküler (14 türkü, s. 311-314), Sivastopol türküsü (s. 321), Şu Stanbul'dan Aman türküsü (s. 346-347).

Dualar (s. 357)

- *Allaa versin uzun ömür sana.
- *Allahım, ver bana sabur da dayanım.
- *Allaa seni istediyyândan ayırtmasın.

Betvalar/Beddualar (s. 358-359)

- *Allaa belanı versin.
- *Allaa versin da dilin tutulsun.
- *Kör olasın.
- *Kara toprak kabul etmesin.

Eminnâr/Yeminler (s. 359)

- *Ekmek beni çatsın.
- *Kör olıyım.

Azarlamaklar/Azarlamalar, Hakaretler (s. 359-360)

- *Ahmak.
- *Dangalak.
- *İki üzlü/yüzlü.
- *Kalın kafalı.
- *Kudurmuş köpek.
- *Pezevenk.
- *Öküz.

Söleyişlär/Atasözleri (s. 388-414)

- *Aaç maymun oynamaz.
- *Aaç tavuk düşündä em/yem görümüş.
- *Aalemin tauu/tavuğu kaz görünürmüş.
- *Acı patlacanı kraa haşlamaz.
- *Allaa daayına görä kaar verer.
- *Allaa bir kapuyu kapêr, başka kapuyu açêr.
- *Bal satan parmaanı da yalêêr.
- *Çivi çiviği söker.

Demeklär/Deyimler (s. 414-435)

- *Aklımı aldı.
- *Başını belaya sokmuş.
- *İki ateş arasında.
- *Korkudan ödü patladı.
- *Ne ölü, ne diri.
- *Ayak altına aldı.
- *Göz boyacısı.
- *Kör kütük sarfoş/sarhoş.

Bilmecelär (s. 436-443)

- *Alaca mezar/Dünneyi gezär. (Para)
- *Allah yapar yapısını/Demir açar kapusunu. (Karpuz)
- *Er (yer) altında kum kaynar. (Karınca)
- *Kat kat döşek/Onu bilmeyän eşek. (Lahana)
- *Edi (yedi) delikli tokmak/Onu bilmeyen ahmak. (Baş, kafa)
- *Yaalı (yağlı) kaşık/Duvarı yapışık. (Kulak)
- *Er altında bir yaalı kayış. (Yılan)
- *Er altında kara bakır. (Turp)

Todur Zanet'i Gagavuz halk kültürüne bu çok önemli hizmeti dolayısıyla kutluyoruz. Zanet, Moldova'da Gagavuz kültürünün Mihail Çakır ve Prof. Dr. Dionis Tanasoğlu'ndan sonra en önemli kültür adamı konumuna gelmiştir. *Ana Sözü*'nü yaşatması, diğer kültürel, sanatsal yayınları ve en önemlisi bu eseri dolayısıyla büyük ödülleri hak etmiştir. TÜRKSOY, Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi ve Kültür ve Turizm Bakanlığının, kültürel STK'lerin bu eseri incelediklerinde takdirlerini esirgemeyeceklerine inanıyorum. Ayrıca eserin baskıya hazırlanmasında bilimsel yardımını gördüğü meslektaşları M. İ. Cimpoi, L. S. Çimpoş, D. E. Nikoğla ile Azerbaycan'dan Ali Şamil Hüseyinoğlu'na da katkılarından dolayı teşekkürü bir borç biliyoruz.